

Pleidooi voor een assertief secularisme¹

Alain Vannieuwenburg

Volgens professor Stouthuysen dreigt de verhouding tussen staat en levensbeschouwingen, tussen staat en religie, één van de belangrijkste politieke thema's van de volgende jaren te worden.

Dit is ook het standpunt van de Naamse hoogleraar Vuye die, naar aanleiding van een historische analyse van de scheiding tussen kerk en staat en meer bepaald van het artikel 21 (en 181) van onze Grondwet, vermoedt dat godsdienst, net als in 1830 / 1831, één van de grote uitdagingen is die onze democratie zullen bepalen.

Larry Siedentop (Emeritus Fellow, Keble College, Oxford) stelt het explicieter: "Europe is in the midst of an undeclared "civil war" - a struggle that has been boiling away since the 18th century. It is a war between religious believers and secularists".

***

Religieuze en wereldlijke overheden worden al langer gekenmerkt door wat we een gespannen LAT – relatie zouden kunnen heten. Het volstaat te verwijzen naar de strijd tussen keizer en paus over de "volheid van macht" en naar de vele godsdiensttwisten. Het zullen echter onder meer net die "godsdienstoorlogen" zijn die belangrijke politieke en levensbeschouwelijke meningsverschillen bespreekbaar zullen maken.

Voornamelijk vanaf het midden van de 16de eeuw wordt dit zichtbaar. Keerpunt is onder meer de Vrede van Westfalen die niet enkel het prille begin van een secularisatie (in aanvang de overdracht van kerkelijke goederen naar de wereldse macht en de akkoorden hieromtrent) zal inluiden, maar die mede aan de basis zal liggen van langzaam aan groei naar "tolerantere" staatsinrichtingen.

Parallel hiermede zorgde - langzaam aan - de toenemende complexiteit van de samenleving ervoor dat religie onmogelijk nog het allesomvattende, alles overkoepelend "cement" kan zijn. De rationalisering van de maatschappij drong langzamerhand door. De verstedelijking, de industrialisering en de vorming van natiestaten versnelden dit proces.

Het machtscentrum verschoof meer en meer van het religieuze naar het wereldlijke en zeker vanaf de 19de eeuw werd, mede door de ontwikkeling van de wetenschap, religie behoorlijk in de hoek gedrukt. Al gebeurde dit niet zonder opstootjes. Bekend zijn onder meer het ontnemen van de leerstoel van filosoof Renan en de pogingen om zoöloog en filosoof Haeckel te ontslaan.

De groei naar een min of meer seculiere maatschappij, om Taylor te citeren, was dus duidelijk het resultaat van een complexe evolutie. Een evolutie die voornamelijk sinds de jaren zestig van de vorige eeuw (met groeiende nadruk op zelfbeschikkingsrecht en autonomie) een nieuw elan kreeg. "Sous les pavés, la plage".

---

¹ Om praktische redenen werd geen gebruik gemaakt van het voetnotensysteem. Ik ben heel wat auteurs schatplichtig. Een bibliografie kan worden doorgespeeld.

Geloven was niet langer evident, men kon trouwens niet langer verplicht worden om te geloven. Het opleggen van religiositeit resulteerde in a - religiositeit. De onttovering leek dus een feit. Religie leek teruggedrongen en de ontkerkelijking leek niet te stuiten.

Zo kreeg Europa de reputatie een relatief seculier continent te zijn. Er zijn natuurlijke diverse "vormen" te onderscheiden. Zo hebben we Frankrijk, gekenmerkt door een institutionele laïciteit en Groot – Brittannië, waar er godsdienstvrijheid bestaat, maar men toch de vrij sterke band tussen de monarchie, de overheid en de Anglicaanse Kerk niet kan ontkennen. Er is Griekenland waar de "laïciteit" zo goed als onbekend is. Er is Duitsland met een vrij hechte relatie tussen overheid en Katholieke en Lutheraanse kerk. Zweden en Nederland waar pluralisme en tolerantie prevaleren op geïnstitutionaliseerde laïciteit. België kent geen "staatsgodsdienst". Men kan echter niet naast de vaststelling dat het katholicisme toch een bijzondere status geniet.

Religie is duidelijk aan zijn opmars bezig. Van wereldwijde ontkerkelijking is immers geen sprake. Religie en politiek hebben zich niet overal in dezelfde mate verzelfstandigd.

De Nederlandse filosoof Leezenberg benadrukt dat er sprake is van een nieuwe politieke rol van de religies. Deze ontwikkelingen komen het hardst aan in die landen die een eerder Katholieke achtergrond hebben. Ik verwijs naar Frankrijk. In landen met een Protestantse traditie wordt de plaats van religie minder als storend ervaren.

Voor veel westerse intellectuelen is, om Cliteur te citeren (u zult naam nog enkele malen te horen krijgen) religie daarenboven een vorm van poëzie. Religie kan nauwelijks iets kwaads worden verweten. Het lijkt wel het wondermedicijn. Mocht er dan toch een kwalijk reukje aan zitten, omdat men het heeft gebruikt om iets te verdedigen dat in flagrante contradictie is met onze morele en juridische orde, dan is dit omdat men religie verkeerd begrepen heeft, of "misbruikt" heeft.

Het multiculturele, multireligieuze karakter van onze samenleving - gevolg o.a. van de migratiestromen, en het feit dat mensen ook selectief uit het "globale" aanbod van religies en levensbeschouwingen kiezen en eigen zingevingen construeren - zet deze secularisering en het secularisme onder druk. Het verplicht ons na te denken over de strategie die gehanteerd kan worden.

De vragen die in deze bijdrage aan bod komen, en waarmede ik uw weekend alvast wil belasten, zijn dus vrij voorspelbaar.

- Moet de verhouding tussen staat en levensbeschouwingen, tussen religieuze overtuiging en staat worden herzien?
- Dreigt de Moderniteit niet slechts te verworden tot een moment in de geschiedenis. Hoe kunnen we dat waardevolle opnieuw een rechtmatige plaats bezorgen. Hoe kunnen wij onze verworvenheden veilig stellen?

Ik poneer dat in een multireligieuze, multiculturele samenleving actief secularisme, als normatieve politiek – filosofische opvatting, het beste model is om mensen op een vreedzame wijze te laten samenleven.

Ik wil u in mijn betoog confronteren met een aantal stellingen, waarbij ik, stelling na stelling, even inga impliciete negatieve consequenties om vervolgens een alternatief, het substantieel secularisme, naar voor te brengen.

Stelling

België is niet seculier. België promoot een systeem waarbij de staat zich neutraal en onpartijdig dient op te stellen in de uitoefening van zijn reglementaire bevoegdheid en in zijn relatie ten aanzien van de godsdiensten en levensbeschouwingen. En ... België financiert kwistig.

De Belgische Grondwet bevat verscheidene bepalingen over de relatie tussen de Staat en de levensbeschouwelijke strekkingen. De levensbeschouwelijke strekkingen worden expliciet vermeld in een zestal grondwetsartikelen. De huidige regeling, die verankerd werd in de Grondwet, is duidelijk zwanger van een welbepaalde “tijdsgeest”.

De “School van Mechelen” - een stroming rond aartsbisschop De Méan – had een zeer grote invloed op het Nationaal Congres (dat hoofdzakelijk uit katholieken bestond). Zijn wensen werden – in ware compromisstijl - verankerd in de prille Belgische Grondwet. Los van de vrijheid van eredienst, de vrijheid van de cultus, de vrijheid van onderwijs en de niet-inmenging van de Staat in kerkelijke aangelegenheden werden ook financiële afspraken gemaakt (de wedden/pensioenen van de bedienaars van de eredienst worden gedragen door de Staat).

De bijzondere vrijheid toegekend aan de erediensten door de Belgische Grondwet via de artikelen 19, 20 en 21 werd financieel gecompliceerd in artikel 181 met een subsidiëringregeling voor de bedienaren van de erediensten en de afgevaardigden van de vrijzinnigheid.

Zo telt België een meer dan behoorlijk aantal erkende religies en levensbeschouwingen. Momenteel erkennen wij de Katholieke eredienst (1802), de Protestantse eredienst (1802), de Israëlitische eredienst (1808), de Anglicaanse eredienst (1835), de Islamitische eredienst (1974), de Orthodoxe eredienst(1985), de Niet-confessionele levensbeschouwing (1993) en (wellicht in de zeer nabije toekomst) de Boeddhistische Unie (vraag tot erkenning). De Hindoes en de Evangelische kerken dienen zich ook aan. Het Informatie- en Adviescentrum inzake Sektarische Organisaties wijst op mogelijke gevaren.

Artikel 21 van de Grondwet bepaalt dat de Staat niet het recht heeft zich te bemoeien met benoeming of de installatie van de bedienaren der erediensten. Er was, na uitbreiding van het toepassingsgebied van dit principe tot de gehele organisatie van de eredienst, sprake van “un principe purement négatif d’abstention du droit public”.

De erediensten genieten van een principiële en leerstellige autonomie die zich opdringt aan de verschillende rechtsinstanties. Het gevolg was o.m. dat de rechter, ik verwijs naar de zaak “Samuel”, dixit het Hof van Cassatie, niet mag nagaan of de intern kerkelijke procedures de toets van het E.V.R.M. doorstaan.

Gelukkig bestaat er sinds het belangrijke arrest Pelegrini, op het niveau van het Europees Hof, een kleine doorbraak. Het Hof oordeelde dat het niet langer mogelijk is om aan juridisch wankele canonieke procedures profane rechtsgevolgen te verbinden. Het Hof was van oordeel dat toetsing mogelijk is wanneer er burgerlijke rechten op het spel staan. In een analyse van Vuye m.b.t. de doorwerking van voormeld arrest in de Belgische rechtspraak wordt echter vastgesteld dat artikel 21 van onze Grondwet deze toetsing beperkt. Versta hieronder: de rechter mag niet te “ver” gaan. Religieuze instituten hebben hun voorrechten.

Men kan dus niet naast de vaststelling dat de rol van de Staat nog steeds beperkt wordt tot die van de neutrale en onpartijdige scheidsrechter die de uitoefening van religies en

levensbeschouwingen mogelijk moet maken. De Staat mag bijvoorbeeld geen religies of levensbeschouwingen onder de loep leggen, de legitimiteit ervan onderzoeken en deze eventueel terechtwijzen of wegwerken door in te grijpen in het pluralistische aanbod. De Staat mag enkel tolerantie bewerkstellingen en dit zal in België o.a. gebeuren via het artikel 181 van onze Grondwet. De Staat moet betoelagen.

Een eerste ernstige doorlichting in 2006 van de kost van dit alles leverde echter een onthutsende inventaris op van merkwaardige en vaak ongekeende dan wel zedig verzwegen inconsequenties en liberaliteiten, ad-hoc constructies en sui generis - toestanden. Hierbij kan onder meer worden verwezen naar de erkenningscriteria, het statuut en de financiering van de representatieve organen, de personeelsformaties en het statuut van de bedienaars van de erediensten en van de afgevaardigden van de niet-confessionele levensbeschouwelijke organisaties.

De belangrijke uitdagingen liggen echter, rekening houdende met de meer dan zorgwekkende toestand van de openbare financiën, overduidelijk op het budgettaire vlak. De totale kost op jaarbasis bedraagt momenteel meer dan 650 miljoen €.

Een tweede werkgroep werd op deze problematiek losgelaten. De resultaten van hun werkzaamheden werden enige weken geleden bekendgemaakt. Blijkbaar werden er meer discussies gevoerd over de verdelingscriteria van de overheidsbudgetten bestemd voor levensbeschouwingen, dan over het in vraag stellen van het beginsel van de overheidsfinanciering. De commissie was blijkbaar van oordeel dat het stopzetten van enige materiële ondersteuning nefaste gevolgen zou kunnen hebben, zoals het overwicht van de rijkste levensbeschouwing, de totstandkoming van duistere geldstromen of het gegeven dat de openbare besturen een ruimte voor bemiddeling verliezen die nuttig is voor de sociale cohesie.

Twee aandachtspunten uit het tweede rapport.

- De erkenning is een wetgevende akte waardoor een bepaalde levensbeschouwing van overheidswege wordt gefinancierd en tevens voordelen krijgt. Het is echter nog steeds niet duidelijk op welke manier een levensbeschouwing / religie, die niet langer aan de voorwaarden van erkenning voldoet, de toegekende erkenning zou ontnomen kunnen worden.
- De werkgroep was echter ook voorstander van een tussencategorie van “geregistreerde levensbeschouwingen”. De registratie is een eerder administratieve filter, waardoor enerzijds levensbeschouwingen officieel kunnen geregistreerd worden en anderzijds een beperkt aantal voordelen kunnen genieten, terwijl de erkenning als financieel gesteunde levensbeschouwing meer kwalitatieve vereisten, meer bepaald maatschappelijk nut vergt en toegang geeft tot overheidsmiddelen, waaronder de toepassing van artikel 181 Gec. GW.

Hoort een Staat echter, zoals Cliteur zich afvraagt, religies “publieke” betekenis te geven. Dit zou inderdaad een schending van de rechten van het individu en een misbruik van publieke middelen om bepaalde private opvattingen met overheidsgelden te verspreiden, geheten kunnen worden. Hebben we niet kunnen ervaren dat de monotheïstische traditie schadelijk kan zijn voor de gezondheid.

Jean-Michel Quillardet, Président de l'Observatoire international de la laïcité contre les dérives communautaires verwerpt financiering en stelt duidelijk « Que l'État ou les collectivités

publiques financent ou participent au financement d'un lieu de culte, c'est une prise de position idéologique, philosophique ou religieuse qui viole le principe de neutralité de l'État et des collectivités publiques».

Er zijn trouwens ook zuiver economisch argumenten in te brengen tegen deze overheidsinterventie.

Adam Smith had, in zijn "Wealth of Nations" al opgemerkt dat de godsdienstijver van kerkelijke gezagsdragers, wel leek weg te ebben eenmaal dat ze een vaste aanstelling bekwamen. Stouthuysen verwijst in een bijdrage naar Iannaccone, Finke en Stark die in een artikel: "Deregulating religion: The economics of church and state", religie als een marktfenomeen bestuderen. Zij besluiten dat overheidsbetoelaging, monopolievorming, deregulerend/ regulerend optreden door de overheid niet neutraal is en duidelijk een impact op de ontwikkeling van zowel de vraag- als de aanbodzijde van de "zingevingsmarkt".

Ik pleit dan ook voor het in vraag stellen van het huidige systeem van financiering van de erediensten, en de niet-confessionele organisaties. Parallel hiermede pleit ik er voor dat de staat wat meer gebruik zou maken van de mogelijkheid geboden door financieringsverplichting die vervat zit in artikel 181 van de Grondwet. De staat kan de financiering afhankelijk maken van bepaalde voorwaarden. Deze toetsing doet geen afbreuk aan artikel 21 van de Grondwet.

De overheid moet de legitimiteit van religies durven onderzoeken en de religies durven toetsen aan interne rechtsregels en internationale verdragen zoals het E.V.R.M. en het B.U.P.O. Het zou niet moreel verantwoordbaar zijn religieuze of andere "systemen" te betoelagen die onze elementaire morele en juridische stelregels onder de mat vegen.

Stelling

Het gerechtelijke systeem dreigt de hogedrukpan van de multireligieuze, multiculturele samenleving te worden.

Zo wordt o.a. het EHRM meer en meer geconfronteerd met "religieuze" dossiers. Daar de rechter er zich voor wil hoeden uitspraken te doen over de "religie" an sich werden een aantal juridische technieken ontwikkeld.

Eén van deze toetsingen die wordt doorgevoerd is de zgn. "noodzakelijkheidstest". Deze uit de rechtspraak van het EHRM afkomstige test stelt de vraag of de betrokken uiting een "noodzakelijk" onderdeel van de godsdienst / levensovertuiging is. Kortom, bestaat de plicht wel?

Dit was bijvoorbeeld het geval in een zaak waarbij een islamitische vader weigerde zijn dochtertje te laten deelnemen aan schoolzwemmen, omdat dat zij tegelijk met haar mannelijke klasgenootjes zou leren zwemmen.

De vader beriep zich op de Koran, meer specifiek op Sura 24:31: "En zegt tot de gelovige vrouwen dat zij ook haar ogen neergeslagen houden en hun passies beheersen, en dat zij haar schoonheid niet tonen dan wat ervan zichtbaar moet zijn, en dat zij haar hoofddoeken over haar boezem laten hangen, en dat zij haar schoonheid niet tonen behalve aan haar echtgenoot of haar vader [...]".

Daarbij legde de vader ook nog een brief over van de moskee die hij frequenteerde, waarin de imam de lezing van de vader bevestigde: vanaf de leeftijd van zeven jaar was gemengd zwemmen niet toegestaan. Ondertussen was de vader wel in conflict gekomen met de leerplichtambtenaar en werd vervolging tegen hem ingesteld. Hij werd veroordeeld en ook in hoger beroep verwierp de rechtbank het betoog van de vader. De geciteerde Korantekst verbood immers geen gemengd schoolzwemmen omdat bij dit zwemmen “geen sprake is van het ontbloot zijn van de boezem of enig andere daarin vermelde omstandigheid”.

De koran verbiedt in de ogen van de rechter dus slechts het gemengde naakt zwemmen, maar dat is niet aan de orde. Kern van deze redenering is dat de rechter de tekst uit de koran leest, daar zelf geen, voor de betrokken casus, relevante norm in ziet en dus niet meegaat in het betoog van de vader. Dit lijkt een correcte aanpak.

“Legitimeert” op deze wijze de rechter echter niet, de draagwijdte, de maatschappelijke impact van religieuze bepalingen. Volgens het Hof/ het EHRM volstaat het dus dat hij/zij, die zich beroept op een geloofsovertuiging ten einde een uitzondering op de door de overheid door allen na te leven regelgeving te krijgen, gewoonweg “bewijst” dat dit wordt voorgeschreven door zijn godsdienst en dat dit toetsbaar is.

Zo zorgt artikel 9 van het EVRM, in zijn concrete toepassing, en zeker met betrekking tot de invulling van wat nu net begrepen moet worden onder “gedachten of handelingen die een noodzakelijke uitdrukking zijn van overtuigingen” en daarom van de bescherming van dit artikel genieten, nog steeds voor de nodige juridische haarklieverij en conflictstof. Leven we nu net niet in een samenleving die daar, dank zij de secularisering, afstand van had weten te nemen.

Evenzeer kan de vraag worden gesteld of het niet mogelijk is dat, onrechtstreeks, door de bescherming die het Hof toekent aan de gevoelens van gelovigen, de vrijheid van meningsuiting in het gedrang kan komen.

Het absolute breekpunt, heeft betrekking op de tot op heden nog bestaande absolute scheiding tussen het zogeheten “religieus” geïnspireerd recht en het “burgerlijk” recht. Barsten worden zichtbaar. Kan men bijvoorbeeld een deel van de rechtspraak delegeren naar religieuze groeperingen?

In Ontario, Canada, werd voorgesteld om bepaalde aspecten van het familierecht te laten afhandelen gebruik makende van “arbitragekamers” op basis van het islamitisch recht en niet langer via de klassieke burgerlijke rechtbank. Na lange discussies werd beslist dit niet te weerhouden. In Engeland echter, bestaan naast de vele (informele) “sharia - rechtbanken” die men er al vele jaren tolereerde, sinds kort een officiële sharia - rechtbank die in het kader van de wet Alternative Dispute Resolution gemachtigd werd zich over bepaalde aangelegenheden uit te spreken. En zelfs de bisschop van Canterbury stelde voor bepaalde onderdelen van de sharia in te voeren in het rechtssysteem. En ook de Opperrechter voor Engeland en Wales vond dat dit - onder bepaalde voorwaarden - mogelijk moest zijn.

De Engelse houding wordt door tegenstanders als een gevaarlijk precedent gezien. Onvermijdelijk wil dergelijke evolutie zeggen dat diverse groepen ook van verschillende rechtssystemen, passend bij hun overtuiging, gebruik zullen kunnen maken.

Professor Bovens, rechtsfilosoof, stelt de vraag of in de strafrechtketen rekening moet worden gehouden met de enorm toegenomen etnische diversiteit onder verdachten en veroordeelden. Moeten dus, dit is zijn vraag, deze veranderingen ook normende gevolgen hebben. Tot waar

willen we gaan. En wat dan met gegevens als eerwraak, doden uit eerverlies, tovenarij, clandruk, seksuele verminking, rituele slachtingen, verplichte huwelijken ... Cultuur als verweer?

Wij hebben ons vrijgemaakt van natuurrechten, rechten van goddelijke oorsprong en geopenbaarde rechten. De “gemeenschap van burgers”, resultaat van een gericht gemeenschappelijk humanistische opvoedingsproject, waarbij de “burger” in staat wordt geacht voldoende afstand te nemen van zijn eigen “particulariteiten” (herkomst, religie ...), die garant staat voor een juridisch – politieke gelijkheid van alle burgers voor de “Wet”, staat onder druk.

De lekenstaat relativeerde identiteiten, standpunten en “beliefs” op correcte wijze. Er is immers geen constructie mogelijk waarin alle revindicaties op dezelfde wijze gelding kunnen krijgen.

Schoo onderlijnde dit heel duidelijk toen hij stelde dat de beginselen van de moderne rechtsstaat een inclusief burgerschap en natiebesef mogelijk maakten, waarin religieuze of lokale loyaliteiten geen allesoverheersende rol meer speelden.

Even terecht is inderdaad de vrees dat hierdoor niet enkel het communautarisme in de hand zal worden gewerkt, maar dat ook de vrijheid van meningsuiting en de sociale cohesie, ernstig in gevaar dreigen te komen. Zorgwekkend is onder meer dat hierdoor een opbod van fundamentele rechten dreigt te ontstaan. De rechter dreigt verwikkeld te worden in een onontwarbaar kluwen van onaantastbare rechten.

Het is ongetwijfeld zo dat men zich zal kunnen verwachten aan nog meer beschermende regelgeving die openstaat voor allerhande gevoeligheden. Kritisch spreken, schrijven ... zal al vrij snel worden geïnterpreteerd als een inbreuk op het respecteren van de diversiteit. De voortekens zijn niemand ontgaan.

Vooraf de vermenigvuldiging van “communauteiten” op basis van taal, herkomst, religies, preferenties, met elk een eigen credo, “we - feeling” en revindicaties draagt, onvermijdelijk de kiem in zich van conflicten en is ontegensprekelijk de negatie van het pluralisme dat de moderne samenleving kenmerkte.

In haar boeken, waaronder ik zeker “La laïcité face aux affirmations identitaires “ kan aanraden, waarschuwt Françoise Champion dan ook terecht voor dat identitaire karakter van sommige van de ingevoerde “etno - religies”.

Stelling

De seculariseringstendens in Europa staat onder druk. De secularisatiegedachte speelde ongetwijfeld mee bij de opstelling van de Europese Grondwet (nu het Verdrag van Lissabon). Zo werd – niet zonder hevig protest - pertinent geweigerd om in de preambule van de Grondwet te verwijzen naar de christelijke tradities om Europa te definiëren. Ondertussen hebben de religieuze autoriteiten zich een bevoorrechte toegang weten toe te eigenen. Deze pre – legislatieve startpositie moet zorgen baren.

Het was oud – Commissie - voorzitter Jacques Delors (1985-1994) die eind de tachtiger / begin de negentiger jaren, er de aanzet toe gaf. De Europese Economische Gemeenschap stond op het punt een politieke unie te worden. De val van de Muur en de immigratie baarden zorgen. Hij vond het noodzakelijk te werken aan Europese identiteit met een aandacht voor het “spirituele en ethische”.

Er diende dus een oplossing te worden gevonden om de Katholieke Kerk en andere religieuze denominaties toe te laten hun invloed te laten gelden. In het Verdrag van Lissabon is de dialoog van de EU-instellingen met de kerken verankerd. Artikel 17 van het verdrag, onder het hoofdstuk over de werking van de Unie legt onherroepelijk vast dat de Unie de status eerbiedigt die kerken en religieuze verenigingen en gemeenschappen volgens het nationaal recht in de lidstaten hebben, en dat het daaraan geen afbreuk zal doen. Zoals hierna blijken zal hebben zij, via deze geïnstitutionaliseerde dialoog, ontegensprekelijk invloed op het beleid. Religies kunnen terugvallen op een stevig verankerde positie.

Zo loofde voorzitter Barroso van de Europese Commissie enkele maanden geleden nog, in het kader van een dergelijk overleg, het werk van kerken en geloofsgemeenschappen als een „goede aanvulling op de sociale zekerheidsstelsels.” „Dat geldt voor de materiële bijstand, maar ook voor de geestelijke en emotionele steun die ze bieden.”, stelde hij.

Opmerkelijk is dat, indien we de kalender van de werkzaamheden bekijken, deze religieuze leiders weken voor de niet – confessionele organisaties werden gehoord.

Blijkbaar volstaat dit niet. Benedictus de XVI had het eind 2010, naar aanleiding van de wereldvredeedag, nog onverbloemd nog over de “vijandigheid en de vooroordelen” tegenover het christendom in Europa. De kerk wordt belaagd door nationale regeringen en Europese instellingen, die hun opvattingen willen opdringen. Hij stelde dat het oprukkende secularisme even erg is als het religieuze fanatisme. Hij zag dit als een belediging tegenover God en een bedreiging voor de vrede en de veiligheid.

Bisschop Harpigny, lid van de Pauselijke Raad voor de Interreligieuze Dialoog, argumenteerde enige tijd geleden, dat ook als de kerk niet direct tussenkomt in de ordening van de staat, in de wetgeving, in de uitvoerende of in de rechterlijke macht, zij mag wijzen op het feit dat er een pre - politieke ethos bestaat en dat ook de gesecculariseerde Staat zich moet houden aan de normen die aan haar voorafgaan.

In het document “Activiteiten en het gedrag van de Katholieken op het gebied van de politiek” van de Congregatie voor geloofsleer lezen wij onder punt 4 dat “... In verband hiermee moet ook worden gezegd dat een goed gevormd christelijk geweten iemand verbiedt, door zijn stem ertoe bij te dragen dat een wet of politiek programma van kracht wordt, waarin de basisbeginselen van geloof en zedenleer ondermijnd worden door daarvan afwijkende of ermee strijdige voorstellen. Het geloof is een onverbreekelijke eenheid, en het is dus niet logisch een bepaald element daaruit los te maken ten koste van de gehele katholieke leer.”

Ik verwees daareven naar de pre – legislatieve polepositie die religies hebben weten te verwerven. Niet zonder reden hebben de Goden lobbywerkers en die zijn overduidelijk aanwezig in Brussel. De religieuze vertegenwoordiging groeit er zienderogen.

Volgens Philip Ebels (in De groene Amsterdammer) telt de Europese Commissie meer dan veertig religieuze vertegenwoordigingen. En de macht van deze lobbyisten is niet te onderschatten. Dit wordt ook bevestigd door David Pollock, voorzitter van de “European Humanist Federation.

Religieuze overheden hebben zich stiekem incontournable weten te maken in de vroegste fase van de beleidsvorming. Internationale organisaties zijn actief op deze markt. Ik verwijs naar het “European Centre for Law and Justice” of de “Catholic Family and Human Rights Institute”. Voeg dit bij de andere internationale fora (bijvoorbeeld het OIC, een samenwerkingsverband

van ruim 50 islamitische landen, in de VN Mensenrechtenraad) waar religieuze autoriteiten een institutionele toegang hebben weten te verwerven en men heeft een idee van de strategie van hun respectieve hoofdkwartieren.

In de kleine, minder opvallende dossiers, laten zij hun macht blijken. Het gaat dan vooral om uiterst conservatieve krachten, want seculiere bewegingen en progressieve religieuze lobby's worden nauwelijks gehoord.

Terecht wordt gevreesd voor een Europese variant van de "Religieus Rechts" in de Verenigde Staten van Amerika. De strijd om de ziel van Europa wordt opnieuw gevoerd. De dossiers waarin zij zich hebben laten horen zijn gekend. Vrouwenrechten, discriminatie van holebi, anti - blasfemiebepalingen... Het is een bedenkelijke ontwikkeling wanneer de godsdienstvrijheid wordt gebruikt om zich te immuniseren tegen kritiek.

God is duidelijk niet dood, meer nog, religie is, om Cliteur te citeren, zo belangrijk dat het tot een grondrecht is verheven. Religie was door de seculariseringstendens dus enkel een ietsje naar de achtergrond verdwenen.

Stelling

De neutraliteit van de overheid, van ambtenaren, beambten en mandatarissen die de overheid vertegenwoordigen staat onder druk. Is het aanvaardbaar dat er een hersacralisering van het publieke domein zou plaatsvinden?

Het volstaat hiervoor te verwijzen naar het recente hoofddoekenarrest – het Grondwettelijk Hof velde een interessant arrest m.b.t. een prejudiciële vraag - of het voorstel van senator Mahoux.

Senator Mahoux lag aan de basis van een (sterk gecontesteerd) wetsvoorstel dat de scheiding tussen kerk en staat, wilde versterken. Via een aantal bepalingen wilde de senator de constitutionele "scheiding", in het licht van de steeds uitdijende multiculturele en multireligieuze samenleving verfijnen en actualiseren.

Zo wilde hij via zijn voorstel resoluut breken met de aanwezigheid van politici, in hoofde van hun functie, op religieuze plechtigheden. Voorgesteld werd ook om publieke gebouwen en ruimten "neutraal" te houden. Bedoeling was om de "gemene delen, d.w.z. de voor iedereen toegankelijke en publieke ruimte" vrij te houden van levensbeschouwelijke dan wel religieuze symbolen.

Het minst verteerbaar was wellicht zijn voorstel om iedereen "werkzaam" in een openbare dienst (of optredende als vertegenwoordiger) te verbieden "tekens of voorwerpen" te dragen "die kenmerkend zijn voor een religieuze of niet-confessionele levensbeschouwing" (hierbij kan bijvoorbeeld worden verwezen naar de hoofddoek- of keppeldragende medewerker in een stembureau).

De commentaren logen er niet om. Sommigen hadden de over conflictstof uit de oude doos en spraken van een remake van de kruistochten. Het begrip "papenvreters" kwam ook naar boven. En herhaaldelijk werd gesteld dat het de bedoeling van de indieners was om elk "christelijk historisch perspectief" uit het publieke landschap te doen verdwijnen, erfgoed en monumenten waren bedreigd.

Diverse krantenartikels haastten zich om te onderlijnen dat de Raad van State een vernietigend advies had gegeven. Dezelfde kranten vergaten én de nuanceringen te vermelden én te melden dat senator Mahoux, in een reeks amendementen, terdege rekening had gehouden met de opmerkingen van de Raad van State. Het voorstel verdween in de prullenmand.

Toch even de aanpak in Frankrijk in herinnering brengen. Hoe kan, mag, moet de Franse staat omgaan met nieuwe maatschappelijke uitdagingen. Hoe de “laïcité” behouden. Deze vragen vormden het voorwerp van het (in België vrij discreet besproken, lauwtjes onthaald en bizar genoeg tot een hoofddoekendebat gereduceerd) gevoerde onderzoek door de “Commission de réflexion sur l’application du principe de la laïcité dans la République” (de zogeheten Commission Stasi) en het door hen naar buiten gebrachte “Rapport au Président de la République”. Deze “commission” was zéér evenwichtig en zéér deskundig samengesteld: Arkoun, Debray, Kepel en Touraine maakten er deel van uit.

Het rapport adviseerde het seculiere karakter van de Franse republiek te waarborgen. De veelheid en de aard van de door deze commissie besproken problemen en voorstellen en de vertaling ervan naar de samenleving toonden overduidelijk aan, aan welke pressie bepaalde verworvenheden werden blootgesteld (neutraliteit van het onderwijs, problemen met betrekking tot het weigeren van artsen op basis van geslacht, antisemitisme, relatie werkgever – werknemer, jongerenwerkloosheid, samenlevingsproblemen, opbod van religieuze symbolen, het zich beroepen op vrijheden die men in feite te gronde wil richten ...).

Benadrukt werd en wordt dus dat men in Frankrijk vrije burgers in een soevereine staat kent. De mens is vrij van elke “kettering” of die nu van erfelijke, etnische, religieuze of taalkundige oorsprong geheten wordt. De burger is begiftigd met een rede en in staat tot bewust handelen. De “grondwettelijke identiteit” verwerpt groepsidentiteiten, corporaties, specifieke voorkeuren, privileges ...

Steun aan particularismen leidt vaak tot verdeeldheid tussen mensen die van oordeel zijn dat hun waarheid de waardevolste is. De conclusies van het “Eindrapport van de Interculturele Dialoog” laten over de uiteindelijke bedoelingen van bepaalde fellow - travellers weinig twijfel bestaan. Was het niet revelerend dat deze interculturele dialoog gebeurde zonder de aanwezigheid van het Vlaamse Forum der Joodse Organisaties? En wat dacht u van de aanbeveling om de negationismewet van 1995 aan te passen.

Onvermijdelijk wordt eveneens het feit dat het respecteren van de diversiteit ook gecontroleerd en gesanctioneerd wordt. Men ziet dus dat er zich wetgevende en juridische initiatieven ontplooiën om deze diversiteit te waarborgen, lees op te dringen en te verspreiden. Op apothekersweegschalen afgewogen dosissen aan representativiteit vloeien onvermijdelijk voort uit dit pluralisme. Om een ieder tevreden te stellen wordt aan het concept “neutraliteit” een nieuwe invulling gegeven: het wordt een “uitgebalanceerde pluriformiteit”.

Zoals men nu al kan vaststellen is deze diversiteit aan overtuigingen aan het verworden tot een diversiteit aan gevoeligheden. Het is goed Spinoza en Mill, die de vrijheid van woord, van denken verdedigden, even in herinnering te brengen. De neutrale staat met vrije burgers wordt inderdaad nu al vervangen door de neutralisering van de mondige burger.

***

Het gevaar is echter niet ondenkbeeldig dat de staat, door het verder officialiseren en promoten van de diversiteitscultus, het aanvaarden van particulariteiten, nog meer dan nu het geval is geconfronteerd zal worden met de groei van communiteiten (volgens sommigen te zien als

een nieuw postnationaal burgerschap), die, gesterkt door de erkenning van de diversiteit in de wet en het beroep doen op mensenrechten, verdere wetgevende initiatieven zullen eisen en de nadruk zullen leggen op de noodzaak om voor hen specifieke wetgeving op te stellen.

Voor de strategie van minderheidsgroepen allerhande die zich beroepen op bijvoorbeeld hun etnische of religieus - etnische identiteit, als waarden an sich die hoe dan ook bewaard moeten worden of ten allen prijs een normerend karakter moeten krijgen, dient met de nodige argwaan te worden bekeken.

Het universaliteitsdenken stroomlijnde de natie en gaf duidelijke bakens. Door het herdefiniëren van laïcité als het eenvoudigweg respecteren van alle “overtuigingen” mag inderdaad worden gevreesd dat het hekken van de dam is.

Het is en blijft, vanuit menselijk standpunt, vrij moeilijk om het principe van de diversiteit niet te aanvaarden. En evenzeer correct is het te stellen dat men in universalisme het risico loopt reële verschillen al te zeer te camoufleren. De ervaring leert ons echter dat het niet ondenkbeeldig is dat andermaal, te pas en te onpas, van deze referentie gebruik en misbruik zal worden gemaakt.

***

Hoe het secularisme reactiveren?

In zijn recent boek “The flight of the intellectuals “ haalt Paul Berman scherp uit naar bepaalde “intellectuelen” die symbool staan voor “een volstrekte onwil om - en dit in weerwil van de vele aanvallen – deze verworvenheden te verdedigen”. Berman vreest dat hoewel ondertussen gebleken is dat de Verlichting één der belangrijkste verwezenlijkingen in de geschiedenis mag worden geheten, bepaalde intellectuelen deze verworvenheden reduceren tot “merely a set of anthropological prejudices”. Actie is dus nodig.

Interessant is de analyse van Stouthuysen die voorstander is van wat hij substantieel secularisme heet. Dit verondersteld volgens hem drie dingen: een seculiere staat, een vrije levensbeschouwelijke markt en een onderwijs dat mensen voorbereidt op levens in een plurale samenleving.

Onderwijs en burgerschapsvorming zijn hierbij cruciaal. In het actief secularistische model wordt geleerd alles, zonder beperking, aan een kritisch onderzoek te onderwerpen. Onzin krijgt geen kans. Gedaan met het credo quia absurdum. Wat niet weerlegbaar is, is onwetenschappelijk. En dit is onder meer het geval voor religieuze theorieën.

Laten we - in een eerste fase – aparte zingevingsvakken afschaffen. Wie durft het initiatief te nemen om één curriculum - wetenschappelijk onderbouwd - door iedereen te volgen met aandacht voor burgerschapsvorming en onze fundamentele waarden zoals vervat in de Grondwet en de verdragen in te voeren.

Hitchens pleit er in zijn werk “God is NOT great” dan ook voor dat atheïsten hun “schroom” zouden laten vallen. “ Wij beschikken over muziek, en kunst en literatuur en mogen rustig stellen dat bepaalde morele dilemma’s beter aangepakt worden met het gedachtegoed van Shakespeare en Tolstoy en Schiller en Dostoyevsky en George Eliot, dan met dat wat in de verhalen van de heilige boeken te vinden is. Wij moeten durven wijzen op het feit dat bepaalde

exclusief religieus geachte waarden zoals zorg, respect ... al eeuwen gedragen, verdedigd en verspreid worden door de seculiere samenleving.

Het westerse ideaal van secularisme is, zoals tegenstanders ons willen laten geloven, niet gelijk aan materialisme, consumentarisme, immoraliteit. Ik deel dan ook de analyse van Cliteur dat vele van de ons vaak opgedrongen standpunten door de tegenstanders van het seculiere model in wezen "cynisch" kunnen worden geheten. Er is ongeloof met betrekking tot de mogelijkheid om niet – religieuze waarden hoog te houden die door alle of dan toch door veel mensen gedeeld kunnen worden.

"Properly understood, secularism can be seen as one of Europe's noblest achievements" stelt Larry Siedentop. Secularisme "puts a premium on conscience rather than the blind following of rules. It joins rights with duties to others".

Ik besluit.

Secularisten staan de individuele, private beleving van een zingeving, niet in de weg. Op te merken is trouwens dat er juridisch onoverkomelijke drempels zijn (Grondwet, Verklaring van de Rechten van de Mens, het internationaal verdrag betreffende burgerrechten en politieke rechten).

Om andermaal Cliteur te citeren: "De scheiding van kerk en staat is niet een opstap voor de door moslims en andere gelovigen gevreesde maatschappelijke secularisatie, maar een instrument om ook voor hen - net als voor iedere andere denominatie - godsdienstvrijheid optimaal te realiseren. Juist bij een stagnerende maatschappelijke secularisatie hebben we behoefte aan een streng doorgevoerde statelijke secularisatie. "

Religie mag echter geen politieke macht nastreven en moraal kan losgekoppeld worden van religie.

Wij erkennen een aantal essentiële "politieke" beginselen: scheiding van kerk en staat, vrijheid van meningsuiting, verdraagzaamheid en non-discriminatie. Men kan een aantasting van deze waarden niet aanvaarden zonder zichzelf te verloochenen. Tolerantie ten aanzien van intolerantie, zal om Popper te citeren, leiden tot het verdwijnen van de tolerantie. Voor vrijzinnigen, die a fortiori, niet over een "geopenbaarde waarheid" beschikken kan worden gevreesd dat zij nog meer gemarginaliseerd zullen geraken. Betoelaagd of niet. " God houdt niet van vrijzinnigheid." Vrijheid van meningsuiting en religiekritiek dienen beschermd te worden.

In Franstalig België had het R.A.P.P.E.L. het debat rond de positie van godsdienst en religie in de samenleving op de agenda weten te plaatsen. Vlamingen en Nederlandstalige Brusselaars zijn eveneens samen gaan zitten de financiering van de erediensten en levensbeschouwingen, de scheiding van Staat en geloof en het opstarten van een eenheidsvak voor alle leerlingen, waar allen zonder onderscheid verenigd worden voor een essentieel project onder de aandacht te brengen.

Ik kan u hun website enkel maar aanraden.

*****